

**ДИДАКТИЧКО - МЕТОДИЧКА УПУТСТВА И
ПРЕПОРУКЕ – СМЈЕРНИЦЕ ЗА НАСТАВНИКЕ
СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

Бања Лука, септембар 2021. године

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКА УПУТСТВА – СМЈЕРНИЦЕ ЗА НАСТАВНИКЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Полазиште савремене методике наставе српског језика и књижевности је у предметној науци, у садржајима струке, дакле њено утемељење је у лингвистици (као науци о језику) и науци о књижевности. Методика је аутономна и интердисциплинарна наука, а педагогија, психологија, дидактика, психолингвистика, филозофија, социологија су њене граничне дисциплине. Као таква, методика треба да омогући ученицима развијање *когнитивних, психомоторичких, афективних и комуникативних* способности, као и развијање *културних, естетских и интелектуалних* вриједности. Суштина савремене методике наставе огледа се у усмјерености на ученика, на његово напредовање, постигнућа и лични развој. Полазну тачку у разматрању ефикасности наставе представљају образовно-васпитни циљеви. Општи и посебни циљеви и задаци наставе српског језика јасно су дефинисани у наставним програмима од 6. до 9. разреда и то представља оријентацију за наставнике, па је прва наставникова обавеза, када почне да предаје у одређеном разреду, да проучи задатке и открива одређене захтјеве према којима треба непрестано да заузима истраживачки однос – и када планира, и када се припрема за час и у току држања часа. Наставници треба да припремају наставу тако да адекватним инструкцијама покрену управо оне активности ученика које ће довести до остваривања образовно-васпитних циљева. Наставни садржаји нису сами себи циљ него су у функцији исхода знања и показују шта ће ученик бити у стању да научи током једне школске године. Наставник зато треба да стално размишља о њима и да врши сталну евалуацију о нивоима њихове остварености.

Такође, треба да примјењује принцип *унутарпредметног повезивања* (интеграција), што значи да се садржаји и задаци свих наставних подручја (језик, књижевност, језичка култура) међусобно прожимају и допуњују. Тако се уз одређену наставну јединицу из књижевности или језичке културе могу поновити кључни појмови из језика. Не може се проучавати књижевно дјело без анализе његове језичке димензије, а са друге стране, језичке појаве изучавају се на узорним књижевним текстовима.

Поред повезивања предметних подручја, неопходно је примјењивати *међупредметно повезивање* (корелација). Садржаји из књижевности могу се функционално повезати с осталим наставним предметима, поготово оним који се односе на умјетности. Ипак би најзанимљивија интеграција и корелација била са животом и животним вриједностима, поготово са свим оним што живот оплемењује и доприноси општој култури.

За развијање стваралаштва код ученика битно је *мотвисање* које наставник проводи у почетној етапи рада на часу, али и током свих активности у току часа. За подстицање креативности неопходно је позитивно окружење у школи, стварање атмосфере у којој ученик може да буде потпуно обузет неком активношћу. Атмосфера треба да буде

пријатна и присна, да се ученик осјећа сигурним и има потпуну слободу да искаже оно што мисли, без притиска и страха од негативне оцјене.

Водећи чиниоци наставног рада који одређују понашање свих учесника у настави су наставне методе. У настави српског језика најважније су: *монолошка, дијалошка и текстовна метода*. Прве двије су методе живе ријечи, а трећа има своје варијанте у *методама читања, писања и слушања*. Увијек актуелан начин сазнавања стварности је у посматрању и запажању, што омогућава *метода запажања и показивања* (демонстрирања), која своје поступке темељи на *принципу чулности* (очигледности). Сложеност сазнајног процеса у настави српског језика и књижевности условљава потребу за комбиновањем наставних метода. Ипак, оне гарантују успјех само онолико колико их наставник обогати функционалним поступцима. Наводимо средства, начине и поступке којима наставник може учинити наставу занимљивијом и помоћи ученицима да постигну успјех:

- примјена елемената игролике наставе, језичких игара, литерарних игара, драматизације;
- интерактивни или групни рад;
- динамичност и креативност у свим активностима;
- подстицање оригиналних идеја код ученика;
- рјешавање проблема и откривање нових веза између већ постојећих идеја и појмова;
- прилагођавање наставних захтјева индивидуалним способностима ученика, њиховим предзнањима, потребама и интересовањима, као и стиловима учења;
- подстицање ученика да сами постављају што више питања или проблема у вези са проучаваним наставним садржајима;
- подстицање самосталног и стваралачког рада код ученика;
- употреба илустрације и стрипа, слушање музике, посматрање ликовних умјетничких дјела;
- употреба савремених техничких средстава.

Улога наставника мијења се у савременој настави од преносиоца знања коју је имао у традиционалној настави до мотивационе улоге (мотивисање ученика за рад, подстицање и одржавање њиховог интересовања), улоге процјењивача, евалуатора (вредновање знања ученика, оцјењивање понашања и личности ученика), сазнајно-дијагностичке улоге, улоге регулатора социјалних односа у разреду као групи, улоге партнера у афективној интеракцији. Наставник је у исто вријеме демонстратор, педагог и узор који својим примјером непрестано утиче на ученике, а често је и замјена за њихове одсутне родитеље. Савремена настава захтијева увођење гупног рада и метода активне и интерактивне наставе. Због свих ових улога наставник треба да посједује потребна знања из струке, педагошка, психолошка, дидактичко-методичка знања, као и вјештине подучавања и

учења, вјештине комуникације и сарадње, вјештине евалуације и самоевалуације и вјештине коришћења образовних технологија.

Најодговорнији сегмент наставниковог дјеловања јесте *праћење и вредновање* ученичког знања и рада. Наставник увијек треба да има у свијести чињеницу да ученик, углавном, више зна од онога што покаже, јер је оптерећен сазнањем да ће се његово знање оцјењивати. За разлику од традиционалне наставе у којој је постојало провјеравање и испитивање ученика ради оцјењивања, модеран методички приступ не познаје оцјењивање као засебну наставну фазу која је строго локализована и обиљежена посебним часовима у наставном процесу. Отуда је прикладнији термин вредновање ученичког рада јер наставник треба свакодневно да прати различите ученичке активности, истиче добре резултате, указује на пропусте, развија код ученика такмичарски дух, критичко и самокритичко мишљење. Ученику треба омогућити да на сваком часу говори, чита, пише, истражује, рјешава проблемске задатке, а уједно учествује у процјењивању туђег и сопственог рада. Предности оваквог начина рада су у томе што се ученик припрема за сваки час, јер зна да од свакодневног учествовања у раду зависи и његова оцјена. Тако се систематски развијају његове радне навике и самосталност у раду, а растерећен је страха од лоше оцјене. У елементе за вредновање и оцјењивање ученичког рада убрајају се сљедеће активности: 1. усмене, 2. писмене, 3. слободне, 4. посебне, 5. општи однос према раду.

1. *Усмене активности* обухватају највећи дио програмских садржаја у настави српског језика. Наставник води евиденцију о учениковим говорним испољавањима и може да користи одреднице: *врло активан, активан, повремено активан и неактиван*. Уз ту *квантитативну* компоненту ученичког испољавања треба сагледати и *квалитативну* страну ученичких одговора који могу бити окарактерисани као *увијек проихватљиви, често прихватљиви* и сл.

2. *Писмене активности* обухватају редовне писмене саставе, разне врсте писмених вјежби, слободне ученичке саставе, као што су домаћи задаци, биљешке о лектури, дневник, литерарни покушаји. Наставник такође прати да ли је ученик писао редовно, повремено или нередовно.

3. *Слободне активности* обухватају активно учешће ученика у раду секција, што може имати извјестан утицај на формирање оцјена, на примјер ако за бољу оцјену мало недостаје.

4. *Посебне активности* представљају повремена провјеравања знања у виду наставних листића, контролних задатака, тестова. Провјеравања могу обухватити дио наставних садржаја или на крају школске године важније садржаје из свих подручја.

5. *Општи однос према раду* може да обезбиједи позитивне бодове оним ученицима који се труде и улажу напор, али заостају у раду.

На поменутих полазиштима заснивају се и ова дидактичко-методичка упутства написана у форми сугестија наставницима српског језика.

ЈЕЗИК

У савременој методици наставе језика један од основних задатака јесте подстицање, проширивање и усавршавање стваралачких капацитета ученика, при чему се не мисли на ријетку даровитост појединих ученика, већ на способност коју у већој или мањој мјери посједује сваки ученик. Тешко се може говорити о стваралачкој настави језика уколико је она заснована на једном облику рада и једном наставном поступку. Таква настава је монотона и не привлачи ученике. За развијање језичког стваралаштва неопходна је комбинација различитих облика рада (фронтални, групни, индивидуални, рад у пару) и поступака који су својствени разним врстама наставе, као што су индивидуализована, егземпларна, програмирана, игролика и проблемска настава језика и књижевности.

Методику наставе језика у најширем смислу треба прихватити као научно утемељени систем, као што је и сам језик систем. То значи да је ова дисциплина методолошки изграђена, да је изградила однос према другим основним и граничним наукама, да има своје методе и принципе, своје методичке поступке и облике рада. Језичка појава може бити брзо усвојена, али и брзо заборављена. Због тога треба одабрати методичке поступке који обезбјеђују квалитетно усвајање језичке појаве. Сва језичка правила, цио језички систем као систем знакова треба схватити у функцији човјекових изражајних и интелектуалних вриједности. Свакако да ученик треба да научи одређена правила и дефиниције, да схвати језичке норме, али још више мора да схвати како те норме функционишу у језичкој пракси, у самом животу.

Свака језичка појава изучава се на узорном језичком тексту који бира сам наставник (лингвометодички текст). Добро је ако је текст познат ученицима и већ је био предмет детаљне анализе у настави књижевности. На часу језика ученици сами треба да препознају текст и његовог аутора и истакну шта знају о том тексту и идејама садржаним у њему. Затим се из текста издвоје оне језичке појаве које су ученицима познате и тако се повезују стари наставни садржаји са новим и остварује принцип поступности у раду. Затим ученици спонтано откривају и нове језичке појаве које су им непознате и тако им се саопштава циљ часа, да ће се те појаве сада обрађивати. То може да буде нова гласовна промјена (фонетика), нова врста ријечи (морфологија) и сл. Издвајају се из текста примјери нове језичке појаве и ако је потребно класификују у табеле. Уз наставникову помоћ и поступну анализу примјера, ученици сами долазе до дефиниције одређене језичке појаве, па сами могу и да је запишу. Наравно да наставник помаже онима који нису исправно записали дефиницију. Тако ученик сопственим запажањем долази до знања, а тим је испоштован основни принцип наставе језика. У такав процес сазнавања укључују се логичке методе, као што су компарирање, анализа и синтеза, конкретизација и апстракција, индукција и дедукција. Дефиниција дата на одређеним примјерима може да се провјерава на новим, било да се ученицима понуди нови текст, било да сами смишљају своје примјере, било да

примјере употребе у говорној или писменој вјежби. Тако сазнајни пут у настави граматике подразумијева кретање од појединачних примјера ка формулисању правила (индуктивни поступак), а затим се иде од правила или дефиниције ка појединачним примјерима. Тако је завршна фаза часа остављена за самосталан рад ученика, што и јесте циљ сваког часа. Дедукција је функционалнија за часове понављања, увјежбавања и систематизације.

Као лингвометодички текст може се користити одломак из књижевног дјела, краћа прича, басна, загонетка, пословица, пјесма, али исто тако може се користити текст из школске штампе, из ученичке говорне или писмене вјежбе, па чак и научнопопуларни текст. Важно је да су у тексту заступљени репрезентативни примјери језичке појаве која се изучава, да је текст примјерен ученицима, кратак, занимљив, разумљив, економичан. У току анализе језичких појава важна је интерјезичка повезаност. Ријечи треба проучавати у граматичком контексту, а не изоловано од других језичких категорија и појава. Битан је методички поступак синтезе којим се повезују језичке чињенице у језичку цјелину. Све што је рашчлањено у поступку анализе, треба поново да се споји у цјелину.

Нивои учења граматике представљају одређене методичко-психолошко сазнајне операције које се могу примјењивати на часу обраде, али и понављања и увјежбавања. Постоје сљедећи нивои учења:

- Ниво уочавања (ученик уз наставникову помоћ сам уочава језичку појаву).
- Ниво препознавања (ученик већ уочену језичку појаву препознаје у новом контексту).
- Ниво дефинисања (уопштавање, формулисање правила и дефиниција).
- Ниво репродукције (ученик је способан да самостално репродукује одређену језичку грађу, да искаже правила, дефиниције и наведе примјере онако како је то обрађено на часу).
- Ниво примјене (ученик је способан да одређена сазнања примијени у пракси).
- Стваралачки ниво (ученик језичку грађу примјењује на стваралачки начин –на свој начин репродукује наставне садржаје, аутентично и оригинално).

Стваралачки ниво је најсложенији и обиљежје је натпросјечних ученика.

Настава граматике не треба да заостаје за савременим лингвистичко-граматичким токовима, а са друге стране, не треба ни да прихвата мноштво лингвистичких иновација и теорија, а посебно сложену лингвистичку терминологију.

КЊИЖЕВНОСТ

Наставник српског језика и књижевности треба на сваком часу да подстиче развој личности ученика, његових когнитивних и стваралачких способности, добро изабраним питањима и задацима. Будући да настава књижевности развија различите доживљајно-

спознајне процесе, питања и задаци који се постављају ученицима могу се разврстати у ове групе:

- Питања која покрећу учениково запажање. Већина умјетничких текстова може се доживјети ако читалац језичке знаке претвара у слике, при чему је важна чулна имагинација или унутрашња очигледност (термини које је увео М. Николић) која омогућава да се „са затвореним очима види више и боље него отвореним“.

- Питања која покрећу мисаону активност. У тренутку посматрања, слушања, читања, писања, сакупљања грађе, сређивања, упоређивања, анализирања и синтетизовања, мисао не може бити пасивна.

- Питања која покрећу ученикову машту. Стваралачка машта омогућава да се боље схвати свијет књижевног дјела, да се замисли и схвати и оно скривено и неисказано, те тако дође до дубљих значења књижевног дјела.

- Питања која покрећу критичко размишљање. Развијање критичког мишљења и оспособљавање ученика за исправно морално просуђивање битни су функционални задаци наставе.

- Питања која покрећу асоцијативне процесе. Ученици се могу подстицати да око полазног појма или мотива из умјетничког дјела формирају богат асоцијативни круг од нових појмова. тако се ствара радозналост за путеве којима ће кренути и неке пишчеве асоцијације у току стваралачког поступка.

- Питања која траже аналогije и разграничења. Продуктивно мишљење ученика у настави књижевности подразумејева повезивање сазнања у оквиру једне наставне јединице, наставне теме, тематске цјелине, настацвног предмета и цјелокупне дјелатности у школи и ван ње. Ту спада откривање аналогija (сличности, истоврсности, истовјетности) у неким књижевним појавама, у различитим књижевним дјелима, сличност између дјела у оквиру једне епохе или у оквиру књижевног опуса једног писца и сл.

- Проблемска питања. Овим питањима успоставља се активан (мисаони) однос ученика према појавама у књижевном дјелу. Рјешавање проблема тражи не само мисаоно ангажовање него и емоционалну и фантазијску активност.

Тумачење књижевних дјела у настави велики је изазов за наставнике, али не дозвољава импровизацију, површност и испразно парафразирање. Сложено и слојевито књижевно дјело пружа читаоцу низ информативних, естетских и етичких вриједности и захтијева примјену различитих методологија како би се откриле све те вриједности. Наставник најприје треба добро теоријски да интерпретира текст па онда за та теоријска сазнања пронађе одговарајући методички оквир. Стваралачко-истраживачка методика покушава да се ослободи модела готових методичких формула. Она уважава личност ученика у току анализе текста. Неопходно је преобликовати учеников *спонтани доживљај у стваралачки чин*, оспособити га да разумије и усвоји општељудска морална начела и

развије позитивне етичке вриједности и естетски укус. Ученицима се најчешће допада књижевно дјело које су прочитали, али не знају да искажу зашто. Способност изражавања доживљаја књижевног дјела они стичу поступно из часа у час, ако се наставник не држи крутих, устаљених формулација. Временом се развијају њихове аналитичко-истраживачке способности и литерарно-комуникацијско искуство. Зато је неопходно у настави књижевности од 6. до 9. разреда остварити сљедеће:

- Примјењивати различите врсте читања књижевног дјела (логичко, изражајно, усмјерено истраживачко, критичко и читање по улогама). Читању се највише посвећује пажња у разредној настави и тада је оно методички осмишљено и систематично, а касније наставници све мање показују интересовање за ово наставно питање. Требало би у вишим разредима основне школе уводити ученике у технику вишег, суптилнијег квалитета читања. Јачина, висина и боја гласа, логички акценат, паузе и мелодија говора, могу се ученицима показати на добро одабраним лирским и прозним текстовима. Изражајно читање текста које изводи наставник, уколико је складно, снажно, подстицајно, испуњено заносом, може да продуби доживљај текста и допринесе његовом бољем разумијевању. Један од најважнијих задатака наставе српског језика јесте унапређивање читања, а за то су подесни часови интерпретације књижевних дјела од 6. до 9. разреда.
- Оспособити ученика да прати своје утиске док чита књижевно дјело и да их искаже на часу обраде тог дјела, и то не само да ли му се дјело свидјело, него која је осјећања и размишљања покренуло у њему.
- Упућивати ученике да своје излагање износе по осмишљеном систему и неопходном реду.
- Указивати ученицима на то да своје тврдње о тексту увијек аргументују служећи се методом рада на тексту. Да не користе туђе ставове и мишљења о тексту, препричане верзије лектире са интернета, скраћене прегледе, мишљења критике. Суштина књижевне анализе у настави јесте откривање и што снажније доживљавање љепоте и вриједности једног књижевног дјела.
- Учинити одломак или књижевно дјело што схватљивијим, посебно у оним појединостима које чине његову умјетничку вриједност.
- Развијати код ученика читалачки укус и способност за свјесно поимање умјетничких појединости.
- Стварати активног читаоца који ће осјетити све дражи одређеног књижевног дјела.

Анализу књижевног текста наставник припрема водећи рачуна о хетерогеном саставу сваког одјељења. Зато захтјева и методички поступак прилагођава не само за просјечне него и за натпросјечне и испотпросјечне ученике. Такође, наставник треба да уважи различите *стилове учења*, а то су начини на које особа најлакше учи. То су сљедећи

начини: читајући, слушајући, стварајући слике о ономе што уче, посматрајући или изводећи неке радње. При учењу неке особе радије користе визуелне, а неке аудитивне информације, неки људи уче концентришући се у потпуној тишини, неки уче кроз дискусију и интеракцију са другима, неки лакше организују информације индуктивно, неки дедуктивно и сл.

У методичкој литератури појављују се четири типа анализе текста:

- садржинска анализа,
- идејна анализа,
- етичка анализа,
- психолошка анализа.

Иако припадају различитим књижевним жанровима, књижевна дјела имају и неке заједничке особине. То су њихови основни структурни елементи, умјетнички чиниоци на којима је заснована њихова предметност. Ти чиниоци су предмет наставног проучавања. У лирској пјесми то су: животне појаве као пјесничко надахнуће, осјећања, пјеснички језик, стил, звук, значење, ритам, рима, тема, пјесничке слике, мотиви, идејни слој, композиција, лирско ја. Епско дјело је засновано на тематској грађи, сижеу, фабули, ликовима, мотивима, идејном слоју, композицији, формама приповиједања и другим стваралачким поступцима. Драмско дјело садржи драмске сукобе, драмску радњу, драмске ликове, поруке, драмски говор.

Наставник ставља ученика у центар свих наставних активности током читања и тумачења књижевних текстова, узимајући у обзир његову рецептивну моћ и интелектуални ниво. Методички систем у настави књижевности уважава два полазишта: природу дјела које се проучава, као естетску датост и доживљајно–спознајне могућности ученика.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Ово предметно подручје обухвата усмено и писмено ученичко изражавање. Развијање усменог и писменог изражавања снажно утиче на развој мишљења. Говор и мишљење су уско повезани. Писани говор је апстрактнији од усменог и представља велику потешкоћу за ученике. Развијање способности ученика за правилно, тачно и економично усмено и писмено изражавање треба сматрати општешколским задатком јер се и настава свих осталих предмета користи различитим облицима усменог и писменог изражавања. Говором и писањем испољава се цјеловитост личности. Развијање језичке културе остварује се низом говорних и писмених вјежби и састава. Рад на језичкој култури немогуће је изоловати од књижевног текста, као што се садржаји из књижевности и граматике не могу реализовати без говорења или писменог саопштавања.

Вјежбе усменог изражавања имају своје посебне циљеве у настави, али оне снажно помажу писано изражавање, с друге стране писање подстиче говор. Велику пажњу ученици треба да посвете слушању говора, сопственог и туђег. Говорне вјежбе могу имати форму разговора (причања), приповиједања, дескрипције, препричавања, извјештавања, расправљања.

За говорно изражавање битне су одређене законитости:

- говорити одређеним редом, дио по дио;
- говорити јасно и недвосмислено;
- говорити једноставно и прецизно;
- говорити економично и увјерљиво;
- отклањати сувишне ријечи из говора;
- пазити на језичку исправност реченице;
- пазити на мелодију реченице;
- обратити пажњу на лични став.

Наставници, углавном, оцјењују писмено изражавање ученика, а запостављају усмено. То је неприхватљиво. Умијеће говорења захтијева добро познавање језика, ортоепије (правилног говора) и језичке норме, али то није довољно да би неко постао добар говорник. Важна је мисаоно-емотивна ангажованост, логички акценат, ритам, паузе.

Главни и незаобилазни садржаји који доприносе развоју културе изражавања јесу књижевни текстови. Слушањем аудио снимка говора или узорног говора наставника ученици усвајају стандардни акценат. Томе доприноси и гласно читање, као и разне врсте језичких игара кроз које дијете учи правилан говор, а да није ни свјесно тога чина. Поступним и адекватним вјежбањима ученици одбацују евентуалне нестандартне ријечи и изразе и дијалектизме које су донијели из породице и друштвене средине. Примјена појединих наставних метода нарочито погодује за развијање културе говора. То су, прије свега: монолошка, дијалошка и текстовна метода, са свим њеним варијантама.

Писмене вјежбе су припремни, нижи облици писменог изражавања и њима се ученици оспособљавају за више и сложеније облике – за саставе. Оне најчешће не обухватају цио школски час него се дају у његовој завршној етапи и трају 10 до 15 минута. Само се неким вјежбама, као што су контролни радови, разне врсте диктата, вјежбе у разликовању функционалних стилова, припремање за израду писмених састава, намјењују посебни часови. На часовима језика у завршној етапи рада могу се примјењивати фонетске, морфолошке, правописне, лексичке, семантичке, синтаксичке и стилске вјежбе. Рад на књижевном тексту може се допунити вјежбањем у изражајном читању и осталим врстама читања, у рецитовању. Могу се примјењивати разне врсте препричавања или описивања, подстакнуте књижевним текстом, као и лексичке, семантичке и стилске вјежбе.

Писмени састави најбоље показују степен ученичке писмености. Активности око израде писменог задатка пролазе кроз четири фазе:

- припрема за писмени задатак,
- израда писменог задатка на тему коју формулише сам наставник,
- заједнички исправак писменог задатка,
- индивидуални исправак.

Припреме за писмене саставе трају током цијеле школске године, али им се, по могућности, посвећује и један час непосредно пред израду задатка, нарочито у нижим разредима основне школе. На том часу вјежбају се различити композицијски и стилски елементи: израда плана писменог састава, принципи компоновања, назначавање пасуса, појачавање и ублажавање израза, сажимање, проширивање исказа, избјегавање туђица, метафоричко и симболичко казивање. Наставник планира вријеме израде писменог састава и у складу с тим континуирано припрема ученике за израду састава. Ако је предвиђени облик писменог састава *приповиједање*, онда се кроз припремне вјежбе инсистира на том облику писања.

Тема за писмени задатак не даје се унапријед ученицима него се само одреди шира област на коју ће се тема односити. Тема треба да буде *јасна, конкретна, прецизна у формулацији, кратка, подесна, привлачна*. Тема садржи 3 вида: *садржину, тежиште и облик*. Садржина је оно о чему ће се писати, она обухвата укупност догађаја, ситуација, појава, осјећања, чињеница које треба уобличити у једну цјелину. Тежиште је ближе одређење теме, тачка гледања. Ако је тема добро формулисана, лако се може уочити на чему је њено тежиште. Облик представља начин или врсту казивања. Поштујући принцип поступности у настави, градирање писмених састава према облику излагања изгледа овако:

- причање,
- описивање,
- дијалог,
- извјештавање,
- монолог
- расправљање и есеј.

Задаци писмених састава су вишеструки:

- овладавање техником писања,
 - развијање способности писменог изражавања,
 - обогаћивање рјечника и изграђивање реченице,
 - овладавање граматичким и правописним нормама,
 - овладавање разноврсним формама писања,
 - развијање стваралачке индивидуалности.

Ученике треба подстицати и охрабривати за писање самосталних писмених састава.

Прегледавање и исправљање писменог састава није само себи циљ, његови су циљеви шири и функционалнији, јер наставник открива колико су ученици савладали граматичку и правописну норму, а и сам ученик сагледава своје грешке и недостатке. Зато писмене задатке треба прегледати што брже, по могућности у истој недјељи кад су рађени. Наставници треба да избјегну недоследност и неуједначеност критеријума, површност и незаинтересованост при прегледавању радова, ослањање на личне утиске о ученицима, необавијештеност који се критеријуми вреднују у писменом раду.

Постоје четири начина исправљања грешака:

1. Наставник сам исправља све грешке црвеном оловком. Овај начин није добар јер не подстиче ученика да сам исправља грешке.
2. Наставник црвеном оловком потцртава или корекцијским знацима означава грешке, па је ученику остављено да утврди које су грешке и како их треба исправити. На почетку школске године наставник представи корекцијске знаке који ће се користити приликом исправљања писмених радова и објасни њихово значење.
3. Наставник пише напомене, примједбе и замјерке на маргинама писменог састава. Такве примједбе могу да помогну ученицима. Нарочито је важан наставников коментар на крају рада у коме он прво истиче добре стране рада, а затим недостатке.
4. Наставник примјењује комбиновани тип исправљања, дакле комбинује претходне три врсте исправљања. Овакво исправљање, уз наставников коментар на крају рада, веома је корисно и функционално.

Критеријуми вредновања писменог састава су: *садржина, језички израз, стил изражавања, композиција састава, граматичке грешке, правописне грешке, естетски изглед састава (рукопис, уредност, читкост, осјећај за простор, размак између ријечи и реченица).*

На часу заједничког исправка наставник казује своје утиске о урађеном писменом саставу, истиче добре и лоше стране радова. Презентује ученицима категоризацију грешака на правописне, стилске и словне. Читају се и коментаришу најбољи радови.

Учеников индивидуални исправак често се занемарује и своди на формално и механичко исправљање. Наставник треба да упути ученике да прераде своје писмене радове и дају њихову побољшану верзију.